

KS. MAREK KLUZ*

Troska o ład moralny życia społecznego w nauczaniu papieża Benedykta XVI

Nieodzownym kontekstem życia człowieka jest rzeczywistość społeczna. Człowiek bowiem jest z samej swej natury istotą społeczną. Oznacza to między innymi konieczność szeroko rozumianego życia społecznego, które jest niezbędne dla prawidłowego funkcjonowania i rozwoju człowieka. Musi to być jednak życie społeczne „stworzone” na miarę wielkości i godności osoby ludzkiej. Jednakże w rzeczywistości łatwo można zauważyć wiele niepokojących zagrożeń życia społecznego i to we wszystkich jego wymiarach. Zagrożenia te powodują dezintegrację moralną osoby, a w konsekwencji prowadzą do destrukcji społeczeństwa. W perspektywie wielu niebezpiecznych zagrożeń staje się oczywistą potrzeba pasterskiego towarzyszenia człowiekowi w jego życiu społecznym przez Kościół, który na mocy mandatu otrzymanego od Chrystusa, czuje się zobowiązany do tego rodzaju misji.

W tym duchu trzeba odczytywać społeczne nauczanie papieża Benedykta XVI. Jego pasterska wrażliwość pozwoliła mu dostrzec wiele niepokojących zagrożeń w życiu społecznym, które są obecne i widoczne także i dzisiaj¹. Papież Benedykt opisując je, nie poprzestał tylko na samym zasygnalizowaniu problemów, lecz wskazał na ich głębsze przyczyny, rozwój oraz negatywne konsekwencje. Mając świadomość istnienia licznych dylematów życia społecznego, Benedykt XVI swoim nauczaniem starał się zaradzić dostrzeżanemu złu. „Wielkie nowości – pisał – w encyklice *Caritas in veritate* – jakie ukazuje dziś obraz rozwoju narodów, w wielu wypadkach wymagają *nowych rozwiązań*”². We wszystkich poruszanych przez siebie kwestiach papież Benedykt ukazywał więc kierunki rozwiązań określonych dylematów społeczno-moralnych. Prze-

* ks. Marek Kluz – Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2255-1431>; e-mail: mkluz@op.pl

¹ Por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, wyd. II, Kraków 2013, 52-67 (dalej: EG).

² Benedykt XVI, *Encyklika „Caritas in veritate”*, Kraków 2009, 32 (dalej: CiV).

kładał je na język konkretnego, proponując praktyczne zasady realizowania społecznego nauczania Kościoła.

Aktualnie nabrzmiałe dylematy moralne życia społecznego

Analizując nauczanie społeczne Benedykta XVI, można zauważyć papieską listę problemów moralnych współczesnego świata. Wydaje się, że za najważniejszą przyczynę współczesnych utraień ludzkości, papież uznaje fakt, iż ludzie zagubili własną tożsamość i nie potrafią dostrzec rzeczywistego celu swojego życia. Źródłem tego stanu jest utrata wiary w Boga, który gwarantuje prawdziwy rozwój człowieka³. Z pełnym przekonaniem trzeba powiedzieć, że to właśnie religia, a w sposób szczególny religia chrześcijańska jest konieczna do rozwoju ludzkiego, do polityki i całego życia publicznego. Religia chrześcijańska oraz inne religie mogą wnieść wkład w rozwój, jeśli Bóg znajdzie swoje miejsce w sferze życia kulturowego, społecznego, ekonomicznego i politycznego. Bez religii życie publiczne jest pozbawione motywacji⁴. Ponadto w nauczaniu Benedykta mocno wybrzmiewa obawa przed zamachami na wolność religijną, które zagrażają pokojowi w społeczeństwie. Marginalizowanie religii w życiu społecznym, nietolerancja lub przemoc wobec osób czy symboli religijnych niejednokrotnie stanowią o rodzącym się niepokoj⁵.

Papież Benedykt XVI kreśląc listę społecznych plag dręczących ludzkość wskazał na fakt globalnego kryzysu finansowo-ekonomicznego. W *Caritas in veritate* pisze: „Podczas, gdy niektóre rejony planety, już od dłuższego czasu dotknięte ubóstwem, doświadczyły znaczących zmian w postaci wzrostu ekonomicznego i uczestnictwa w produkcji światowej, inne obszary znajdują się jeszcze w sytuacji nędzy porównywalnej do tej istniejącej w czasach Pawła VI, a nawet w niektórych przypadkach można mówić o pogorszeniu”⁶. W tym kontekście Benedykt XVI wskazuje na niepokojące zjawisko dialektyki rozwoju. Obok wielkich obszarów niedorozwoju, które są niedopuszczalne występują obszary nadrozwoju, których także nie można tolerować. Oba stany niezwykle silnie wpływają na kształtowanie się społeczeństwa. Nadrozwoj niejednokrotnie oznacza sytuacje, gdzie pewne grupy rozporządzają wszelkimi dobrami materialnymi stając się niewolnikami posiadania, skupiają się jedynie na samym ich gromadzeniu. To przeradza się w konsumizm – cywilizację spożycia, przy jednoczesnym braku zaspokojenia najgłębszych duchowych potrzeb każdego człowieka, zaś niedorozwoj z braku niezbędnych dóbr, uniemożliwia realizowanie podstawowych potrzeb ludzkich. W tym miejscu należy podkre-

³ Por. CiV 29.

⁴ Por. K. Gózdź, *Teologia społeczno-polityczna Benedykta XVI w encyklice „Caritas in veritate”*, „Roczniki Teologii Dogmatycznej” 57(2016), t. 2, s. 45.

⁵ Por. Benedykt XVI, „*Ściany nośne wolnego społeczeństwa*”. *Przemówienie do członków korpusu dyplomatycznego* (Watykan – 7 stycznia 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 350(2013), nr 2, s. 35-36.

⁶ CiV 33.

ślić, iż w społeczeństwie rodzi się wiele nowych form ubóstwa, wiele sytuacji społecznych i politycznych, w których negowane są podstawowe prawa do wolności religijnej czy szacunku do życia⁷.

Trzeba zaznaczyć, iż pogorszenie kondycji ekonomicznej ma też negatywny wpływ na rodzinę, stając się jednocześnie jednym ze źródeł jej kryzysu. Sytuacja kryzysu ekonomiczno-finansowego zaburza wypełnienie podstawowych funkcji przez rodziny. Jednym z podstawowych objawów tego kryzysu jest wzrost stopy bezrobocia, które wprowadza w rodzinie brak poczucia stabilności finansowej oraz mocno utrudnia zaspokojenie podstawowych potrzeb materialnych. Z tym problemem silnie związana jest kwestia migracji zarobkowej⁸. Jak zauważa papież Benedykt, analizując zależność jaka występuje między społeczeństwami bogatymi, a tymi dotkniętymi głębokim ubóstwem, można ją przedstawić jako, „zależność między domaganiem się prawa do tego, co zbędne czy wręcz prawa do wykroczenia i grzechu w społeczeństwach bogatych a brakiem pożywienia, wody pitnej, podstawowego wykształcenia czy też podstawowej opieki zdrowotnej w niektórych regionach świata zapóźnionych w rozwoju, a także na peryferiach wielkich metropolii”⁹.

Podstawowym zagrożeniem życia moralno-społecznego według Benedykta XVI jest relatywizm. W przemówieniu wygłoszonym do młodzieży w seminarium św. Józefa w Nowym Jorku, takimi słowami papież wyraził, czym jest relatywizm: „W pewnych środowiskach mówienie o prawdzie jest kontrowersyjne i bywa postrzegane jako przyczyna podziałów, a w związku z tym wysuwa się propozycje, by ograniczyć je do sfery prywatnej. A miejsce prawdy – a raczej jej braku – zajęła myśl, że przyznanie wartości wszystkiemu bez wyjątku zapewnia wolność i wyzwala sumienia. To właśnie nazywamy relatywizmem”¹⁰.

⁷ Por. M. Antoniewicz, *Integralny rozwój człowieka w ujęciu „Caritas in veritate” Benedykta XVI*, „Studia Gnesnensia” 26(2010), s. 268.

⁸ Por. Franciszek, *Adhortacja apostolska „Christus vivit”*, Kraków 2019, 91; D. Lubiński, *Przyczyny rozpadu małżeństwa i rodziny w nauczaniu Benedykta XVI*, „Teologia i Moralność” 16(2014), nr 2, s. 184-186.

⁹ CiV 43. Papież Benedykt XVI podczas zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury mówił: „Odczuwa się powszechny klimat niestałości, panujący w środowisku kultury, a także politycznym i ekonomicznym – to ostanie naznaczone jest również trudnościami młodych ludzi w znalezieniu pracy – co wpływa przede wszystkim na sferę psychologiczną i relacji. Niepewność i słabość, cechują tak licznych młodych ludzi, nierzadko skłaniając ich do usuwania się na margines, powodują, że stają się niemal niewidoczni i nieobecni w historycznych i kulturowych procesach społeczeństw. A coraz częściej słabość i życie na marginesie, prowadzą do zjawisk takich, jak uzależnienie od narkotyków, wynaturzenia, przemoc”. Benedykt XVI, „*Kiedy młodzi ludzie nie mają nadziei, społeczeństwo nie ma przyszłości*”. *Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury* (Watykan – 7 lutego 2013), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 351(2013), nr 3-4, s. 22.

¹⁰ Benedykt XVI, „*Wy jesteście uczniami Chrystusa w dzisiejszym świecie*”. *Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą w Seminarium św. Józefa* (Nowy Jork – 19 kwietnia 2008), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 304(2008), nr 6, s. 23.

Na zwiększanie znaczenia relatywizmu w życiu społecznym mają wpływ laicyzacja i sekularyzacja, które – jak wskazuje papież Benedykt – są zjawiskami wzajemnie się przenikającymi. Wydawać by się mogło, iż relatywizm jest pochodną procesu laicyzacji jednak ten filozoficzny pogląd tak rozprzestrzenił się w społeczeństwie zachodnim, iż stał się osobnym zjawiskiem. Laicyzacja odrywa prawdy, wartości i zasady chrześcijańskie od ich fundamentu, jakim jest Objawienie nadprzyrodzone, jakim jest Bóg objawiający się w Jezusie Chrystusie, który stanowi gwarant i fundament transcendentny i niepodważalny. Skoro laicyzm odrywa te wartości od ich fundamentu i opiera na ludzkim rozumowaniu, wówczas doprowadza do ich relatywizacji. Oparcie się na relatywizmie prowadzi do zafalszowania wolności i niewłaściwego rozumienia zasad współżycia w społeczności¹¹.

Drugim zjawiskiem prowadzącym do relatywizacji jest sekularyzacja, o której w syntetyczny sposób powiedział papież Benedykt XVI podczas homilii w czasie Mszy świętej na placu Piłsudskiego w Warszawie. Wskazywał tam na istnienie ludzi lub środowisk, które nie zważając na tradycję chcą zafalszować słowa Jezusa i odebrać prawdę Ewangelii, która jest niewygodna dla współczesnego człowieka. Można zaobserwować, iż podejmowane są starania, by sprawić wrażenie, że wszystko jest relatywne – również prawdy wiary, które winny być konfrontowane w świetle Ewangelii i Tradycji Kościoła¹².

Podstawową płaszczyzną, na którą oddziałuje relatywizm jest prawda. Zostaje ona zakwestionowana i pomniejsza bądź odrzuca się jej znaczenie. Relatywizm nie dopuszcza faktu, że Kościół posiada i przekazuje prawdę. Jak zauważa papież Benedykt XVI, „współczesne społeczeństwo przeżywa proces fragmentaryzacji z powodu sposobu myślenia, który jest ze swej natury krótkowzroczny, gdyż pomija pełny horyzont prawdy, prawdy dotyczącej Boga i nas”¹³. Odrzucając te prawdy relatywizm nie jest w stanie objąć i poznać całego obszaru rzeczywistości, co powoduje, iż ignoruje zasady czyniące ludzkość zdolną do życia i do wzrostu w harmonii. „Jeśli dzisiaj istnieje «kryzys prawdy» to dlatego, że jest on zakorzeniony w «kryzysie wiary». Jedynie poprzez wiarę człowiek może w sposób wolny udzielić zgody na świadectwo Boga i uznać Go jako transcendentnego gwaranta prawdy, którą objawia. Z tego względu Kościół jest zaangażowany w walkę, jaką ludzkość prowadzi, by osiągnąć prawdę”¹⁴. A jak zauważa papież Benedykt XVI, w środowiskach politycznych, kulturowych czy w środkach społecznego przekazu szerzy się poczucie braku poważania, niekiedy wrogości,

¹¹ Por. J. Warzeszak, *«Dyktatura» relatywizmu w ujęciu Benedykta XVI*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 24(2011), nr 1, s. 294.

¹² Por. Benedykt XVI, „*Zachowujcie i pogłębiajcie waszą wiarę*”. Homilia wygłoszona podczas Mszy św. na placu Piłsudskiego (Warszawa – 26 maja 2006), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 284(2006), nr 6-7, s. 22-23; EG 64.

¹³ Benedykt XVI, „*Otwierajcie serca na dary Ducha Świętego*”. Przemówienie podczas czuwania młodzieży na hipodromie w Randwick (Sydney – 19 lipca 2008), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 306(2008), nr 9, s. 25.

¹⁴ J. Warzeszak, *«Dyktatura» relatywizmu w ujęciu Benedykta XVI...*, dz. cyt., s. 297.

a nawet pogardy względem religii, w szczególności religii chrześcijańskiej. Dzieje się tak, iż relatywizm uważa się za istotny czynnik konstytutywny demokracji, a laickość rozumiana jest jedynie jako element odrzucenia doniosłości społecznej faktu religijnego. Jednakże taka postawa wyzwała sprzeciw i podziały, raniąc pokój między ludźmi¹⁵.

Przestrznią, która mocno cierpi na relatywizowaniu prawdy, jak podkreśla Benedykt XVI, jest wolność. Tymczasem wolność pozbawiona prawdy, nie pozwala na odróżnienie tego, co dobre od tego, co złe. Ponadto jak wskazuje doświadczenie, wielu młodych ludzi, którzy w imię nieskrępowanej niczym wolności próbowali doświadczać wszystkiego, nawet tego co złe, popadło w nałogi, które doprowadziły ich do moralnego zamętu oraz utraty szacunku do siebie samych i do drugiego człowieka¹⁶.

Kolejnymi zagrożeniami moralno-społecznymi, na które zwraca uwagę Benedykt XVI w swoim nauczaniu są eklektyzm kulturowy oraz zrównanie kulturowe. W *Caritas in veritate* papież pisze: „Zauważa się przyjmowany często bezkrytycznie eklektyzm kulturowy: kultury zostają po prostu zbliżone do siebie i uważane za zasadniczo równoważne i zamienne między sobą. Sprzyja to uleganiu relatywizmowi, który nie sprzyja prawdziwemu dialogowi międzykulturowemu. W wymiarze społecznym relatywizm kulturowy prowadzi do tego, że grupy kulturowe zbliżają się do siebie lub współżyją, ale w odseparowaniu, bez autentycznego dialogu, a więc bez prawdziwej integracji. Na drugim miejscu istnieje przeciwne niebezpieczeństwo, które stanowi zrównanie kulturowe i ujednoczenie zachowań i stylów życia. W ten sposób zatracą się głębokie znaczenie kultury różnych narodów, tradycji różnych ludów, w obrębie których osoba staje wobec fundamentalnych pytań egzystencjalnych”¹⁷. Ponadto te niebezpieczeństwa oddzielają kulturę od natury ludzkiej. To powoduje, iż kultura sprowadza człowieka jedynie do faktu, co naraża ludzkość na niebezpieczeństwo zniewolenia czy manipulacji¹⁸. Szerzący się relatywizm zamyka kulturę na Boga i Jego prawo moralne. Dlatego też, jak zaznacza Benedykt XVI, kultura musi być rozwijana i otwierana na trwałe wartości poprzez dialog z katolikami¹⁹.

Przestrznią silnie zrelatywizowaną jest moralność. Na ten fakt wskazywał już w 1992 r. papież Jan Paweł II w czasie przemówienia do biskupów regionu

¹⁵ Por. Benedykt XVI, „*Kto chce budować pokój, musi chronić środowisko naturalne i ludzkie życie*”. Przemówienie do korpusu dyplomatycznego (Watykan – 11 stycznia 2010), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 320(2010), nr 2, s. 43.

¹⁶ Benedykt XVI, „*Wy jesteście uczniami Chrystusa w dzisiejszym świecie*”..., dz. cyt., s. 23.

¹⁷ CiV 26.

¹⁸ Por. CiV 26; Benedykt XVI, „*Dawajcie świadectwo o Bogu w świecie współczesnym. Rozmowa z młodzieżą Rzymu i Lacjum na placu św. Piotra*” (Watykan – 6 kwietnia 2006), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 284(2006), nr 6-7, s. 48-49.

¹⁹ Por. Benedykt XVI, „*Rozwijajcie dialog ze współczesną kulturą*”. Przemówienie do autorów i redaktorów czasopisma «*La Civiltà Cattolica*» (Watykan – 17 lutego 2006), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 284(2006), nr 6-7, s. 53.

środkowo-wschodniego Francji: „Współczesne społeczeństwo kuszone jest przez relatywizm, który wielu ludzi czyni sceptycznymi. Przemiany kulturowe i postęp w dziedzinie naukowej wydają się dokonywać przewrotu w sferze kryteriów rozróżniania w życiu moralnym. Wartości i obiektywne normy postępowania są mało uznawane. Indywidualizm i subiektywizm stają się dominującymi drogowskazami dla etycznych rozważań i podejmowanych decyzji. Niekiedy wydaje się, że sposoby zachowań tylko dlatego jako normalne i moralne są rozważane, ponieważ duża ilość ludzi ich przestrzega. Panuje również zamieszanie, ponieważ każe się wierzyć, że to, co jest prawem obywatelskim odpowiada wymaganiom moralności. U wielu współczesnych nam ludzi, którzy nie otwarli się na nadzieję zbawienia i na świadomość grzechu – u tych występują nowe formy strachu, które mogą prowadzić do egzystencjalnego pesymizmu”²⁰. Kontynuując nauczanie swojego poprzednika, papież Benedykt XVI w przemówieniu do nowej ambasador Australii przy Stolicy Apostolskiej, określił relatywizm moralny jako ten, „który nie uznaje niczego jako definitywnego, ostatecznego. Jest to wbrew naturze ludzkiej. Świadczy o tym fakt, że młodzi odkrywają w sobie potrzebę poszukiwania dobra i prawdy i rzeczywistość poszukują porządku transcendentnego, który zapewnia przez całe życie kroczenie w autentycznej wolności i szczęściu”²¹. Ponadto mocno podkreślał, iż „relatywizm, przypisując praktycznie większą wartość wszystkiemu na ślepo, przyznaje doświadczeniu większą wagę niż wszystkiemu innemu. W rzeczywistości doświadczenia, oderwane od wszelkiego rozważania o tym, co jest dobre lub prawdziwe mogą prowadzić nie do autentycznej wolności, a wręcz do zamętu moralnego lub intelektualnego, do osłabienia zasad, do utraty szacunku do siebie, a nawet desperacji”²².

Relatywistyczna mentalność usuwająca Boga z horyzontów życia człowieka, nie sprzyja w przyjmowaniu wartości będących jasnymi punktami odniesienia, które pomagają odróżnić dobro od zła i wyrabiać w człowieku poczucie grzechu²³. To odrzucenie Boga ze sfery publicznej powoduje spustoszenie autentycznego zmysłu wiary powodując zrelatywizowanie zasad moralnych, które zarazem prowadzi do tego, iż kategorie dobra i zła stają się puste i znikają wraz z odpowiedzialnością indywidualną. Odrzucenie faktu grzechu, który stanowi integralną część prawdy o człowieku, prowadzi do odrzucenia konieczności poszukiwania przebaczenia i gotowości do jego okazywania, zaś

²⁰ Cyt za: J. Warzeszak, *«Dyktatura» relatywizmu w ujęciu Benedykta XVI...*, dz. cyt., s. 299.

²¹ Tamże; por. J. Mariański, *Permisywizm i relatywizm moralny młodzieży naturalnej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia” 35(2010), s. 102.

²² Benedykt XVI, *„Życie jest poszukiwaniem prawdy, dobra i piękna”*. Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą na nadbrzeżu Barangaroo (Sydney – 17 lipca 2008), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 306(2008), nr 9, s. 15.

²³ Por. Benedykt XVI, *„«Kryzys» sakramentu pokuty jest wyzwaniem przede wszystkim dla kapłanów”*. Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarę Apostolską (Watykan – 11 marca 2010), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 322(2010), nr 5, s. 34.

w jego miejsce wchodzi kultura krytykanctwa i sporów. W przemówieniu do uczestników sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej papież Benedykt XVI powiedział, że w „skutek oddziaływania czynników o charakterze kulturowym i ideologicznym w społeczeństwie świeckim panuje dziś zamieszanie i zagubienie: zanikła pierwotna oczywistość podstaw istnienia człowieka i jego postępowania etycznego, a nauka o naturalnym prawie moralnym ściera się z innymi koncepcjami, które stanowią jej bezpośrednie zaprzeczenie. Wszystko to ma wielkie i poważne konsekwencje dla porządku obywatelskiego i społecznego”²⁴. Budowanie społeczeństwa, które jest pozbawione autentycznego szacunku dla godności bytu ludzkiego kończy tym, że nie czyni dobra nikomu. Jak podkreśla Benedykt XVI obrona ludzkiego życia stała się trudniejsza, gdyż wytworzyła się mentalność, która umniejsza jego wartość, o czym mają decydować jednostki²⁵. Papież wyraźnie wskazuje, że prawa państw dopuszczające aborcję, eutanazję albo relatywizujące małżeństwo między kobietą i mężczyzną nie są zgodne z powszechnym prawem naturalnym, gdyż godzą w istotę człowieka²⁶.

Relatywizm etyczny, za którym idą inne zagrożenia dla wartości moralnych i społecznych, stanowią dla rodzin swoistego rodzaju burzę na morzu (por. Mk 4, 37). Została zrelatywizowana natura rodziny jako podstawowej komórki społecznej. Ustawodawstwo zmierza ku dostosowaniu zwyczajów i żądań do rozszczeń jednostek czy grup, bez uwzględnienia dobra wspólnego społeczeństwa. Ponadto na dezintegrację rodziny ma wpływ negowanie, przez opcję polityczną, jej naturalnego charakteru związku kobiety i mężczyzny, próbując definiować małżeństwo jako związek partnerski oraz nadając mu takie same prawa jak rodzinie²⁷. Dokonywany jest także atak na nierozzerwalność wspólnoty małżeńskiej ukazując ją jako utopię czy pobożną mrzonkę²⁸. „Różne dzisiejsze formy rozkładu małżeństwa, takie jak wolne związki i «małżeństwo na próbę» aż po pseudo-małżeństwa między osobami tej samej płci²⁹, są natomiast wyrazami wolności anarchizującej, która szkodzi prawdziwemu wyzwoleniu człowieka. Taka pseu-

²⁴ Benedykt XVI, „Niezbywalna wartość naturalnego prawa moralnego”. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej (Watykan – 5 października 2007), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 298(2007), nr 12, s. 19.

²⁵ Por. Benedykt XVI, „Aborcja nie rozwiązuje problemów społecznych”. Przemówienie do włoskiego Ruchu Obrony Życia (Watykan – 12 maja 2008), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 304(2008), nr 6, s. 41; CiV 28.

²⁶ Por. Benedykt XVI, „Jan z Salisbury”. Audiencja generalna (Watykan – 16 grudnia 2009), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 320(2010), nr 2, s. 52.

²⁷ Por. D. Lubiński, *Przyczyny rozpadu małżeństwa i rodziny w nauczaniu Benedykta XVI...*, dz. cyt., s. 187.

²⁸ Por. Benedykt XVI, „Piękno prawdy o małżeństwie objawionej przez Chrystusa”. Przemówienie do pracowników Trybunału Roty Rzymskiej (Watykan – 27 stycznia 2007), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 293(2007), nr 5, s. 31.

²⁹ Por. Benedykt XVI, „Otwórzmy się na Boga, by zapanował pokój”. Przemówienie podczas spotkania z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej (Watykan – 22 grudnia 2006), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 290(2007), nr 2, s. 42.

dowolność opiera się na banalizacji ciała, która nieuchronnie obejmuje też banalizację człowieka. Zakłada ona, że człowiek może robić ze sobą, co chce: jego ciało staje się więc czymś drugorzędnym, podatnym na manipulację z ludzkiego punktu widzenia, na wykorzystywanie według swej chęci³⁰.

Kolejną płaszczyzną zagrożoną relatywizmem jest zdaniem Benedykta XVI wychowanie. W encyklice *Caritas in veritate* papież pisze: „Żeby wychowywać, trzeba wiedzieć, kim jest osoba ludzka, znać jej miarę. Rozpowszechnianie się relatywistycznej wizji tejże natury stawia przed wychowaniem poważne problemy, zwłaszcza przed wychowaniem moralnym, uniemożliwiając jej szerzenie w wymiarze uniwersalnym. Uleganie owemu relatywizmowi powoduje, że wszyscy stają się bardziej ubodzy, co negatywnie obją się na skuteczności pomocy dla najbiedniejszej ludności, która nie tylko potrzebuje środków ekonomicznych czy technicznych, ale także metod pedagogicznych wspierających osoby w pełnej realizacji ich człowieczeństwa”³¹. Kwestii relatywizmu w wychowaniu papież Benedykt poświęcił wiele uwagi w czasie swojego pontyfikatu. W jednym z wykładów podczas Kongresu Diecezji Rzymskiej w 2005 r. ostrzegając przed zagrożeniem, jakim jest relatywizm moralny powiedział: „W takiej relatywistycznej postawie nie jest zatem możliwe prawdziwe wychowanie; bez światła prawdy każdy człowiek prędzej czy później zwątpi w wartość własnego życia i relacji, które się na nie składają, w sens wysiłków, które podejmuje wspólnie z nimi, aby coś zbudować”³².

Do podstawowych zagrożeń życia moralno-społecznego Benedykt XVI zalicza też technikę. Jak podkreśla papież technika „jest faktem głęboko ludzkim, związanym z autonomią i wolnością człowieka [...]. Pozwala ona panować nad materią, zmniejszyć ryzyko, zaoszczędzić trudu, polepszyć warunki życia”³³. Ale absolutyzacja techniki prowadzi do dehumanizacji człowieka, demoralizacji i do ateizmu praktycznego. Antyhumanizm techniki wyraża się w odrzuceniu bioetyki, która stanowi pole walki między absolutyzmem techniki a odpowiedzialnością moralną. Swoją najwyższy wyraz znajduje w biotechnologii zapłodnienia *in vitro*, w badaniach nad embrionami, klonowaniu i hybrydyzacji, aborcji, niszczeniu ludzi i eutanazji³⁴.

Próbując syntetycznie wskazać zagrożenia życia moralno-społecznego, na które w czasie swojego pontyfikatu wskazywał papież Benedykt XVI, należy podkreślić, iż jednym z nich może się stać globalizacja. Jak podkreśla papież w *Caritas in veritate*, „bez kierownictwa miłości w prawdzie, ten planetarny

³⁰ A. Proniewski, *Promocja rodziny w nauczaniu Benedykta XVI*, „Studia nad Rodziną” 16(2012), nr 1-2, s. 26.

³¹ CiV 61.

³² Benedykt XVI, „*Rodzina chrześcijańska wspólną wychowania i wiary*”. *Przemówienie do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej* (Watykan – 6 czerwca 2005), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 276(2005), nr 9, s. 33.

³³ CiV 69.

³⁴ Por. CiV 74-75; K. Gózdź, *Teologia społeczno-polityczna Benedykta XVI w encyklice „Caritas in veritate”*..., dz. cyt., s. 47.

bodziec może przyczynić się do powstania ryzyka nieznanych dotąd szkód i nowych podziałów w rodzinie ludzkiej³⁵. „Globalizacja postawiła ludzkość między dwoma biegunami. Z jednej strony, wzrasta poczucie wzajemnych powiązań i współzależności między narodami również, gdy pod względem geograficznym i kulturowym są one od siebie odległe. Ta nowa sytuacja stwarza możliwość umocnienia poczucia globalnej solidarności i wspólnej odpowiedzialności za dobro ludzkości. Z drugiej strony, nie można zaprzeczyć, że szybkie zmiany dokonujące się w świecie niosą z sobą niepokojące oznaki rozbicia i ucieczki w indywidualizm³⁶”. Globalizacja staje się zatem zagrożeniem wówczas, gdy pozbawiona jest chrześcijańskiej miłości, prawdy, sprawiedliwości społecznej i personalizmu.

Kierunki rozwiązań moralnych dylematów życia społecznego

Papież Benedykt XVI analizując liczne zagrożenia życia moralno-społecznego w czasie swego pontyfikatu dał wiele wskazówek, co do właściwej przebudowy życia społecznego. Obok ukazania fundamentalnych zasad wedle których powinien być urządzony świat, sformułował wiele dyrektyw, które określa ją jak powinny realizować się owe zasady³⁷.

Jedną z głównych zasad, których zadaniem jest porządkowanie życia jednostek oraz grup jest miłość. Benedykt XVI kontynuuje i rozwija myśl Soboru Watykańskiego, który uświadamia, że Chrystus „objawia nam, że «Bóg jest miłością» (1 J 4, 8), a równocześnie poucza nas, że podstawowym prawem doskonałości ludzkiej jest, a co za tym idzie przemiana świata, jest nowe przykazanie miłości. Tych więc, którzy wierzą w miłość Bożą, zapewnia, że przed wszystkimi ludźmi otwarta jest droga miłości i że próba stworzenia powszechnego braterstwa nie jest nadaremna. Równocześnie napomina, że miłości tej nie należy poszukiwać jedynie w rzeczach wielkich, lecz – i to przed wszystkim – w zwykłych warunkach życiowych³⁸. Wsłuchiwanie się w głos nauki społecznej Kościoła, którego główną siłą i zasadą jest miłość, pozwoli odpowiednio kształtować proces integralnego rozwoju człowieka, przemieniać serca i prowadzić do humanizacji społeczeństwa na szerszą skalę³⁹. Odpowiedzią na ten,

³⁵ CiV 33.

³⁶ Por. Benedykt XVI, „*Gościnność, solidarność i praworządność*”. Przemówienie do władz regionu Lacjum oraz gminy i prowincji rzymskiej (Watykan – 12 stycznia 2012), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 341(2012), nr 3, s. 12; Benedykt XVI, „*Chrześcijaństwo winni dawać wierne świadectwo Ewangelii*”. Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w kościele św. Józefa (Nowy Jork – 18 kwietnia 2008), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 304(2008), nr 6, s. 15.

³⁷ Por. B. Hordecki, *Nauczanie społeczne Benedykta XVI wobec współczesnych problemów globalnych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2(2010), s. 87.

³⁸ *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, 38 (dalej: KDK).

³⁹ Por. Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Tarnów 2007, 91.

tak rozległy i złożony kryzys, ma być proces prowadzący do budowania *cywilizacji miłości*, której ziarno Bóg zasiewa w każdym narodzie i kulturze⁴⁰. Dla Kościoła „*caritas* nie jest [...] rodzajem opieki społecznej, którą można by powierzyć także komu innemu, ale należy do jego natury, jest niezbywalnym wyrazem jego istoty”⁴¹.

Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* zaznacza, że „ludzie, będąc adresatami miłości Bożej, stali się podmiotami miłości i są powołani, by stać się narzędziami łaski, by szerzyć miłość Bożą i tworzyć więzi miłości”⁴². Te słowa są jednocześnie potwierdzeniem nauczania Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, która podkreśla, iż człowiek jest istotą, która odnajduje się w pełni tylko poprzez bezinteresowny dar z siebie samego⁴³. Papież Benedykt w swoim nauczaniu uwypukla, iż prawdziwie kochać to dzielić się z drugim tym, co człowiek ma najcenniejszego – swoje człowieczeństwo. Przykładem takiej postawy dla człowieka jest osoba Jezusa Chrystusa, gdyż to On odsłania przed człowiekiem w całej pełni projekt prawdziwej miłości i życia⁴⁴.

Aby zrozumieć to, co proponuje Benedykt XVI należy przywołać podstawowe prawdy wiary chrześcijańskiej, które mówią o Bogu-Miłości, o ludzkim grzechu oraz o darmowości odkupienia w Chrystusie, które ma dotyczyć każdego człowieka⁴⁵. Wspomniana wyżej logika daru, od której zależy prawidłowy rozwój człowieka, ma przenikać całe jego życie. Jej podstawowym miejscem realizacji winno być społeczeństwo obywatelskie⁴⁶. Miłość rozumiana jako bezinteresowny dar z siebie, to istota miłości bliźniego, o czym pisze Benedykt XVI w encyklice *Deus caritas est* w następujących słowach: „Teraz miłość staje się troską człowieka i posługą dla drugiego. Nie szuka już samej siebie, zanurzenia w upojeniu szczęściem; poszukuje dobra osoby ukochanej; staje się wyrzeczeniem, jest gotowa do poświęceń, co więcej, poszukuje ich”⁴⁷. Brak odpowiedniej perspektywy, która bierze pod uwagę ostateczny cel człowieka, powoduje, iż zostaje zaburzony właściwy postęp ludzki. Bez tej perspektywy człowiek zamyka się w sobie i nie potrafi sam przyjąć tego daru oraz traci zdolność do włączenia się w inicjatywy wyływające z miłości po-

⁴⁰ Por. Benedykt XVI, „Trzeba wychować nowe pokolenia w duchu służby”. Przemówienie podczas spotkania z członkami organizacji zajmujących się duszpasterstwem społecznym (Fatima – 13 maja 2010), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 324(2010), nr 7, s. 23-24.

⁴¹ Benedykt XVI, Encyklika „*Deus caritas est*”, Kraków 2006, 25 (dalej: DCE).

⁴² DCE 5.

⁴³ KDK 24.

⁴⁴ Por. M. Kluz, *Orędzie o miłości bliźniego w świetle encyklik „Deus caritas est” i „Caritas in veritate” papieża Benedykta XVI*, „Perspectiva” 26(2015), nr 1, s. 86; W. Przygoda, *Chrześcijanin świadkiem miłości w świecie. Refleksja pastoralna na podstawie encyklik papieża Benedykta XVI*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 58(2011), t. 3, s. 342.

⁴⁵ Por. Benedykt XVI, Encyklika „*Spe salvi*”, Tarnów 2007, 26.

⁴⁶ Por. Franciszek, Encyklika „*Laudato Si*”, Kraków 2015, 228, 231; A. Wysocki, *Bezinteresowność jako nowa zasada społeczna*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 23(2010), nr 2, s. 284.

⁴⁷ DCE 6.

wszechnej. Niezbędnym w integralnym rozwoju człowieka jest zatem przyjęcie logiki daru i złączenia z nią zasady bezinteresowności⁴⁸. Jak zaznacza Benedykt XVI w przemówieniu podczas audiencji dla przedstawicieli włoskich ruchów katolickiego laikatatu, „poprzez służbę w kulturze, poprzez solidarne działanie na rzecz tych, którzy są w potrzebie, oraz poprzez pracę”⁴⁹ dokonuje się praktyczne realizowanie zasady daru z siebie.

Benedykt XVI logikę bezinteresownego daru łączy z konkretnymi rozstrzygnięciami w sferze praktyki, które mają stanowić dla katolików swoistego rodzaju obszary do jej realizacji. Papież w swoim nauczaniu – w wyraźny sposób czyni to w encyklice *Caritas in veritate* – wskazuje na konieczność rozwijania różnych form przedsiębiorczości, które potrafią swój zysk traktować jako narzędzie do humanizacji rynku i społeczeństwa⁵⁰. Słowa Benedykta XVI w *Deus caritas est* mówią, że „Jezus identyfikuje się z potrzebującymi pomocy: głodnymi, spragnionymi, obcymi, nagimi, chorymi, więźniami”⁵¹. To wszystko wskazuje na potrzebę oddania się całkowicie na rzecz najbardziej potrzebujących. Owa postawa nacechowana wrażliwością zarówno na potrzeby materialne jak i duchowe, nie może ograniczać się jedynie na wyrażaniu współczucia, lecz ma się ona wyrażać w czynnej miłości.

Analizując drogi naprawy życia moralno-społecznego, które w swoim nauczaniu ukazuje Benedykt XVI, łatwo zauważyć, iż miłość jest wartością regulującą i rozwijającą społeczeństwo. Papież podkreśla, iż winno się ją realizować w duchu prawdy i sprawiedliwości. Miłość „tylko w prawdzie jaśnieje blaskiem i może być przeżywana autentycznie”⁵². Prawda z miłością są ściśle ze sobą związane, gdyż swoje wspólne źródło mają w Bogu, który jest odwieczną Miłością i Prawdą absolutną. Człowiek świadcząc o miłości, uwiarygodnia prawdę w konkretnym życiu społecznym⁵³. Jak zaznacza papież, w kulturze bez prawdy, miłość staje się „łupem emocji oraz przypadkowych opinii jednostek, słowem nadużywanym i zniekształcanym aż po nabranie przeciwnego znaczenia. Prawda uwalnia miłość od wąskich dróg emocjonalności, pozbawiających ją treści relacyjnych i społecznych, i od fideizmu, pozbawiającego ją spojrzenia ludzkiego i uniwersalnego”⁵⁴. Wówczas, gdy miłość oświetlona jest blaskiem prawdy, prze-

⁴⁸ Por. A. Wysocki, *Bezinteresowność jako nowa zasada społeczna...*, dz. cyt., s. 287.

⁴⁹ Benedykt XVI, „*Ewangelia daru i bezinteresowności*”. *Przemówienie podczas audiencji dla przedstawicieli trzech włoskich ruchów katolickiego laikatatu* (Watykan – 19 maja 2012), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 345(2012), nr 7-8, s. 27.

⁵⁰ Por. A. Bańka, *Misja katolików w świecie współczesnym według encykliki Benedykta XVI „Caritas in veritate”*. *Studium analityczne*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48(2015), nr 2, s. 333.

⁵¹ DCE 15.

⁵² CiV 3.

⁵³ Por. W. Przygoda, *Chrześcijanin świadkiem miłości w świecie...*, dz. cyt., s. 339.

⁵⁴ CiV 3; por. Benedykt XVI, „*Trzeba budować pokój oparty na prawdzie*”. *Przemówienie do korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej* (Watykan – 9 stycznia 2006), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 282(2006), nr 4, s. 22.

jawia się jako prawdziwa miłość, stanowiąc jednocześnie autentyczny wyraz człowieczeństwa i podstawą budowania dobrych relacji między ludzkich⁵⁵.

Według papieża Benedykta XVI, jak człowiek potrafi własnymi siłami utworzyć małą lub wielką nieokreśloną wspólnotę, tak nie jest w stanie utworzyć wspólnoty prawdziwie braterskiej o uniwersalnym zasięgu. Taką jedność potrafi zaprowadzić tylko sam Bóg, który jest Miłością. Logika Bożego daru miłości nie odrzuca sprawiedliwości, gdyż jest ona nieodłączna od miłości⁵⁶. Miłość zawsze domaga się sprawiedliwości, gdyż nie można ofiarować drugiemu daru z siebie, na dając mu w pierw tego, co mu się należy zgodnie ze sprawiedliwością. W tym duchu Benedykt XVI wskazuje konkretne dyrektywy dla Kościoła, który ma czynić społeczeństwo bardziej sprawiedliwym, gdzie szanuje się wszystkie prawa poszczególnych osób i narodów. Zadaniem Kościoła jest dawanie świadectwa o miłości Chrystusowej wyrażającej się w dziełach sprawiedliwości, pokoju i rozwoju⁵⁷. Wielu świeckich prowadzi w tym zakresie działalność gospodarczą, społeczną, prawodawczą i kulturalną, zabiegając o rozwój wspólnego dobra. Są oni świadkami przyczyniając się do budowania sprawiedliwego porządku społecznego⁵⁸.

Papież Benedykt XVI w swoim nauczaniu, w kontekście problemu globalizacji, wskazuje na kolejne dwie niezwykle ważne drogi naprawy życia moralno-społecznego, którymi są postawa pomocniczości i solidarności. Jednak należy nadmienić, iż dla papieża globalizacja związana z chrześcijańską ideą jedności rodzaju ludzkiego, tchnięta chrześcijańską miłością, prawdą, sprawiedliwością społeczną i personalizmem nie stanowi zagrożenia, ale jest szansą na poprawę życia społecznego. „Prawda globalizacji jako procesu i jej fundamentalne kryterium etyczne wywodzą się z jedności rodziny ludzkiej i jej rozwoju w sferze dobra. Trzeba więc nieustannie angażować się, aby wspierać personalistyczny i wspólnotowy kulturowy kierunek procesu integracji planetarnej, otwarty na transcendencję”⁵⁹. Widząc w globalizacji szansę, Benedykt XVI wskazuje na jej szczególnie efektywną redystrybucję dóbr, pod warunkiem wypracowanego dobrego modelu zarządzania. Globalizacja, domaga się zatem władzy działającej w oparciu o zasadę pomocniczości⁶⁰. Benedykt XVI

⁵⁵ Por. M. Antoniewicz, *Integralny rozwój człowieka w ujęciu „Caritas in veritate” Benedykta XVI...*, dz. cyt., s. 273.

⁵⁶ Por. M. Kluz, *Wymagania miłości w życiu społecznym w świetle encyklik „Deus caritas est” i „Caritas in veritate” papieża Benedykta XVI*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 12(2017), s. 197.

⁵⁷ Por. Franciszek, *Adhortacja apostołska „Gaudete et exultate”*, Kraków 2018, 77-94.

⁵⁸ Por. Benedykt XVI, „*Sprawiedliwość społeczna i ewangelizacja*”. *Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady «Cor Unum»* (Watykan – 13 grudnia 2009), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 320(2010), nr 2, s. 26; Benedykt XVI, *Adhortacja apostołska „Verbum Domini”*, Kraków 2010, 100-101 (dalej: VD).

⁵⁹ CiV 42.

⁶⁰ Por. A. Bańka, *Misja katolików w świecie współczesnym według encykliki Benedykta XVI „Caritas in veritate”...*, dz. cyt., s. 336.

w przemówieniu do przedstawicieli Krajowego Stowarzyszenia Gmin Włoskich podkreśla, że zasada pomocniczości uznana jest za „wyraz niezbywalnej ludzkiej wolności». Bowiern «subsidiarność jest nade wszystko pomocą dla osoby poprzez autonomię ciał pośredniczących. Owa pomoc jest udzielana, gdy osoba oraz podmioty społeczne nie radzą sobie same, i ma zawsze na celu emancypację, ponieważ sprzyja wolności i partycypacji poprzez branie na siebie odpowiedzialności» (CV 57). «Chodzi więc o zasadę szczególnie adekwatną w zarządzaniu globalizacją i kierowaniu jej w stronę prawdziwego rozwoju ludzkiego» (CV 57)⁶¹. Ponadto papież dookreśla, iż „zasada pomocniczości musi być ściśle powiązana z zasadą solidarności i na odwrót, ponieważ pomocniczość bez solidarności prowadzi do partykularyzmu społecznego, a solidarność bez pomocniczości przeradza się w opiekuńczość poniżającą potrzebującego człowieka”⁶².

Solidarność nie może być interpretowana jako pomoc, którą należy udzielić potrzebującym czy ubogim. Wskazuje ona raczej na wzajemną odpowiedzialność, gdyż wszyscy są zdani wzajemnie na siebie. Solidarność stanowiąca zasadę społeczną domaga się współodpowiedzialności państwa jak i wszystkich obywateli dla dobra społeczeństwa⁶³. Jak uświadamia papież Benedykt, „sprawiedliwość i solidarność nakazują, aby wspólnota międzynarodowa czuwała nad podziałem zasobów, zwracając przy tym uwagę na zapewnienie odpowiednich warunków do rozwoju krajom, które najbardziej tego potrzebują. Rzeczą tak samo konieczną – poza dążeniem do sprawiedliwości – jest umacnianie braterstwa, by budować społeczeństwa żyjące w harmonii, w których panuje zgoda i pokój, oraz rozwiązywanie pojawiających się problemów na drodze dialogu i negocjacji, a nie przy użyciu różnych form przemocy, której ofiarami są jedynie ludzie najbiedniejsi i najsłabsi. Solidarność i braterstwo są ostatecznie wyrazem głębokiej miłości, jaką winniśmy okazywać naszym bliźnim”⁶⁴.

W obliczu tak wielu ataków wymierzonych w ludzkie życie papież Benedykt XVI podaje kilka konkretnych wskazań na drodze naprawy życia moralno-społecznego. Wartością fundamentalną, której nikt nie może pozbawić człowieka jest jego godność. Stanowi ona podstawę i źródło powszechnych i nienaruszalnych praw, które w skali życia społecznego są nadrzędną wartością. Ponadto należy zauważyć, że prawa człowieka mają charakter absolutny, gdyż przysługują każdej osobie, oraz integralny, co oznacza, że wszystkie pra-

⁶¹ Benedykt XVI, „*Bądźcie promotorami współpracy, solidarności i humanizmu*”. Przemówienie do przedstawicieli Krajowego Stowarzyszenia Gmin Włoskich (Watykan – 12 marca 2011), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 333(2011), nr 5, s. 18.

⁶² CiV 58.

⁶³ Por. J. Gocko, *Od „Sollicitudo rei socialis” do „Caritas in veritate”*. Solidarność kluczem do kwestii społecznej?, „Roczniki Teologii Moralnej” 59(2012), nr 4, s. 36.

⁶⁴ Benedykt XVI, „*Każdy człowiek musi mieć godziwe warunki życia*”. Przemówienie do nowych ambasadorów (Watykan – 29 maja 2008), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 305 (2008), nr 7-8, s. 12.

wa stanowią w istocie o jedności, ciągłości i ważności mimo różnic jakie między nimi występują⁶⁵.

Benedykt XVI, który zawsze stawia osobę ludzką w centrum szeroko pojętego rozwoju czy działalności społecznej, podkreśla także znaczenie godności rodziny, która stanowi podstawową komórkę społeczną. W trosce o rodzinę papież wskazuje na kierunki działania na rzecz obrony wartości rodziny i jednocześnie podkreśla, iż niezwykle ważne znaczenie posiada zachowanie przez nią tożsamości i godności. Podstawowym zadaniem na rzecz rodziny staje się jej uznanie i wspomaganie⁶⁶. Papież Benedykt jasno poucza, że „należy przy użyciu wszelkich środków prawnych wspomagać rodzinę – jej powstawanie i pracę wychowawczą w dzisiejszym niełatwym kontekście społecznym. Ta podstawowa dziedzina życia społecznego, jaką jest chronienie życia, z odwagą i miłością, we wszystkich jego fazach, dla chrześcijan pozostaje zawsze aktualnym, pilnym i niezbędnym polem do działalności apostołskiej i dawania ewangelicznego świadectwa [...]. Należy dawać konkretne świadectwo, że poszanowanie życia jest pierwszym warunkiem sprawiedliwości, który powinien być spełniany”⁶⁷.

Podsumowanie

Trzeba stwierdzić na podstawie powyższej refleksji, że papież Benedykt XVI odważnie wychodził naprzeciw temu wszystkiemu, co niósł ze sobą współczesny mu świat, chcąc w ten sposób przyczynić się do właściwego ukształtowania życia społecznego. Zabiegając tak usilnie o ład i porządek w życiu społecznym pragnął, aby moralnie zdrowe społeczeństwo nie tylko było poręką właściwego rozwoju człowieka, ale też kształtowało ludzi kierujących się sprawiedliwością, solidarnością, odpowiedzialnością i wrażliwością na potrzeby bliźnich. Jako papież odpowiedzialny za formowanie i umacnianie życia moralnego chrześcijan, dawał jasne wskazówki, co należy czynić, aby przezwyciężyć zło w życiu społecznym.

Benedykt XVI w swoim nauczaniu nie poprzestał tylko na samym zasygnalizowaniu dylematów moralno-społecznych, lecz ukazał środki i drogi, jakimi należy podążać, aby budować porządek społeczny. Wyraźnie podkreślał, że „nie ma rozumnego, pełnego i sensownego życia indywidualnego, społecznego i ogólnoludzkiego bez miłości, prawdy, Boga, moralności i bez Kościoła”⁶⁸. Odważnie głosił te wartości, które potrafią przemienić serce i niewłaści-

⁶⁵ Por. Benedykt XVI, „*Bez fundamentu etycznego prawom człowieka brak oparcia*”. *Przemówienie po koncercie z okazji 60-lecia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* (Watykan – 10 grudnia 2008), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 310(2009), nr 2, s. 19; Benedykt XVI, „*Bioetyka i naturalne prawo moralne*”. *Przemówienie do uczestników zgromadzenia ogólnego Papieskiej Akademii «Pro Vita»* (Watykan – 13 lutego 2010), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 322(2010), nr 5, s. 19-20; VD 101.

⁶⁶ Por. A. Proniewski, *Promocja rodziny w nauczaniu Benedykta XVI...*, dz. cyt., s. 23.

⁶⁷ Benedykt XVI, „*Aborcja nie rozwiązuje problemów społecznych*”..., dz. cyt., s. 41.

⁶⁸ K. Gózdź, *Teologia społeczno-polityczna Benedykta XVI w encyklice „Caritas in veritate”*..., dz. cyt., s. 47.

we, grzeszne postawy. Jego celem było kształtowanie świadomości moralnej człowieka i ciągłe apelowanie do jego sumienia.

Papież Benedykt usilnie zabiegał o to, aby porządek społeczny został przeniknięty duchem Ewangelii. Starając się zaradzić złu, wskazywał więc na Chrystusa, który umacnia ludzkie serca do przezwyciężenia zagrożeń, inspirowanych działaniem złego ducha. Uświadamiał, że człowiek postępujący zgodnie z nauką Chrystusa jest nadzieją na doprowadzenie do rozwikłania naglących problemów globalnych⁶⁹. W swojej refleksji nie skupiał się na teoretyzowaniu moralnym, ale mocno akcentował praktyczne znaczenie swego posłannictwa, które wypływało z ewangelizacyjnej misji Kościoła. Dlatego jego nauczanie stanowi cenny wkład w rozwiązanie wielu aktualnie nabrzmiałych problemów społecznych.

* * *

The Care for the Moral Order of the Social Life in the Teachings of Pope Benedict XVI

Summary

Social issues have played an important role in the overall teaching of Pope Benedict XVI. Being aware of the existence of many disturbing threats to social life in all its dimensions, the Pope tried to indicate the direction of the solutions to some growing dilemmas. Trying to remedy evil, he pointed to Christ, who strengthens human hearts to overcome threats, inspired by the action of an evil spirit. In his teachings, the Pope raised awareness that a man following Christ is a hope for solving urgent social problems. His goal was not to consider the problems theoretically, but to shape the moral consciousness of a man and constantly appeal to his conscience. In this way, the teaching of Benedict XVI is an expression of the prophetic mission of the Church; is a call to repair the social life.

Keywords: Benedict XVI, social life, threats, moral renewal, Jesus Christ.

Bibliografia

- Antoniewicz M., *Integralny rozwój człowieka w ujęciu „Caritas in veritate” Benedykta XVI*, „Studia Gnesnensia” 26(2010), s. 265-277.
- Bańka A., *Misja katolików w świecie współczesnym według encykliki Benedykta XVI „Caritas in veritate”*. Studium analityczne, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 48(2015), nr 2, s. 330-342.
- Benedykt XVI, „*Aborcja nie rozwiązuje problemów społecznych*”. Przemówienie do włoskiego Ruchu Obrony Życia (Watykan – 12 maja 2008), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 304(2008), nr 6, s. 41-42.

⁶⁹ Por. B. Hordecki, *Nauczanie społeczne Benedykta XVI wobec współczesnych problemów globalnych...*, dz. cyt., s. 88.

- Benedykt XVI, *Adhortacja apostolska „Verbum Domini”*, Kraków 2010.
- Benedykt XVI, *„Bądźcie promotorami współpracy, solidarności i humanizmu”. Przemówienie do przedstawicieli Krajowego Stowarzyszenia Gmin Włoskich* (Watykan – 12 marca 2011), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 333(2011), nr 5, s. 18-19.
- Benedykt XVI, *„Bez fundamentu etycznego prawom człowieka brak oparcia”. Przemówienie po koncercie z okazji 60-lecia Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka* (Watykan – 10 grudnia 2008), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 310(2009), nr 2, s. 18-19.
- Benedykt XVI, *„Bioetyka i naturalne prawo moralne”. Przemówienie do uczestników zgromadzenia ogólnego Papieskiej Akademii «Pro Vita»* (Watykan – 13 lutego 2010), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 322(2010), nr 5, s. 19-20.
- Benedykt XVI, *„Chrześcijanie winni dawać wierne świadectwo Ewangelii”. Przemówienie podczas spotkania ekumenicznego w kościele św. Józefa* (Nowy Jork – 18 kwietnia 2008), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 304(2008), nr 6, s. 15-16.
- Benedykt XVI, *„Dawajcie świadectwo o Bogu w świecie współczesnym. Rozmowa z młodzieżą Rzymu i Lacjum na placu św. Piotra* (Watykan – 6 kwietnia 2006), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 284(2006), nr 6-7, s. 47-51.
- Benedykt XVI, Encyklika *„Caritas in veritate”*, Kraków 2009.
- Benedykt XVI, Encyklika *„Deus caritas est”*, Kraków 2006.
- Benedykt XVI, Encyklika *„Spe salvi”*, Tarnów 2007.
- Benedykt XVI, *„Ewangelia daru i bezinteresowności”. Przemówienie podczas audiencji dla przedstawicieli trzech włoskich ruchów katolickiego laikatu* (Watykan – 19 maja 2012), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 345(2012), nr 7-8, s. 27-28.
- Benedykt XVI, *„Gościnność, solidarność i praworządność”. Przemówienie do władz regionu Lacjum oraz gminy i prowincji rzymskiej* (Watykan – 12 stycznia 2012), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 341(2012), nr 3, s. 12-13.
- Benedykt XVI, *„Jan z Salisburys”. Audiencja generalna* (Watykan – 16 grudnia 2009), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 320(2010), nr 2, s. 51-52.
- Benedykt XVI, *„Każdy człowiek musi mieć godziwe warunki życia”. Przemówienie do nowych ambasadorów* (Watykan – 29 maja 2008), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 305(2008), nr 7-8, s. 11-12.
- Benedykt XVI, *„Kiedy młodzi ludzie nie mają nadziei, społeczeństwo nie ma przyszłości”. Przemówienie do uczestników zgromadzenia plenarnego Papieskiej Rady Kultury* (Watykan – 7 lutego 2013), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 351(2013), nr 3-4, s. 21-23.
- Benedykt XVI, *„«Kryzys» sakramentu pokuty jest wyzwaniem przede wszystkim dla kapłanów”. Przemówienie do uczestników kursu dla spowiedników zorganizowanego przez Penitencjarie Apostolską* (Watykan – 11 marca 2010), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 322(2010), nr 5, s. 33-34.
- Benedykt XVI, *„Kto chce budować pokój, musi chronić środowisko naturalne i ludzkie życie”. Przemówienie do korpusu dyplomatycznego* (Watykan – 11 stycznia 2010), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 320(2010), nr 2, s. 41-44.
- Benedykt XVI, *„Niezbymalna wartość naturalnego prawa moralnego”. Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Międzynarodowej Komisji Teologicznej* (Watykan – 5 października 2007), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 298(2007), nr 12, s. 18-19.
- Benedykt XVI, *„Otwierajcie serca na dary Ducha Świętego”. Przemówienie podczas czuwania młodzieży na hipodromie w Randwick* (Sydney – 19 lipca 2008), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 306(2008), nr 9, s. 25-29.
- Benedykt XVI, *„Otwórzmy się na Boga, by zapanował pokój”. Przemówienie podczas spotkania z kardynałami, biskupami i pracownikami Kurii Rzymskiej* (Watykan – 22 grudnia 2006), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 290(2007), nr 2, s. 40-44.
- Benedykt XVI, *„Piękno prawdy o małżeństwie objawionej przez Chrystusa”. Przemówienie do pracowników Trybunału Roty Rzymskiej* (Watykan – 27 stycznia 2007), „L’Osservatore Romano” (wyd. pol.) 293(2007), nr 5, s. 31-33.
- Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Sacramentum caritatis”*, Tarnów 2007.

- Benedykt XVI, „Rodzina chrześcijańska wspólnotą wychowania i wiary”. *Przemówienie do uczestników Kongresu Diecezji Rzymskiej* (Watykan – 6 czerwca 2005), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 276(2005), nr 9, s. 30-33.
- Benedykt XVI, „Rozwijajcie dialog ze współczesną kulturą”. *Przemówienie do autorów i redaktorów czasopisma «La Civiltà Cattolica»* (Watykan – 17 lutego 2006), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 284(2006), nr 6-7, s. 52-53.
- Benedykt XVI, „Sprawiedliwość społeczna i ewangelizacja”. *Przemówienie do uczestników sesji plenarnej Papieskiej Rady «Cor Unum»* (Watykan – 13 grudnia 2009), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 320(2010), nr 2, s. 26-27.
- Benedykt XVI, „Ściany nośne wolnego społeczeństwa”. *Przemówienie do członków korpusu dyplomatycznego* (Watykan – 7 stycznia 2013), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 350(2013), nr 2, s. 34-37.
- Benedykt XVI, „Trzeba budować pokój oparty na prawdzie”. *Przemówienie do korpusu dyplomatycznego akredytowanego przy Stolicy Apostolskiej* (Watykan – 9 stycznia 2006), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 282(2006), nr 4, s. 20-23.
- Benedykt XVI, „Trzeba wychować nowe pokolenia w duchu służby”. *Przemówienie podczas spotkania z członkami organizacji zajmujących się duszpasterstwem społecznym* (Fatima – 13 maja 2010), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 324(2010), nr 7, s. 23-24.
- Benedykt XVI, „Wy jesteście uczniami Chrystusa w dzisiejszym świecie”. *Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą w Seminarium św. Józefa* (Nowy Jork – 19 kwietnia 2008), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 304(2008), nr 6, s. 21-26.
- Benedykt XVI, „Zachowujcie i pogłębiajcie waszą wiarę”. *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. na placu Piłsudskiego* (Warszawa – 26 maja 2006), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 284(2006), nr 6-7, s. 22-24.
- Benedykt XVI, „Życie jest poszukiwaniem prawdy, dobra i piękna”. *Przemówienie podczas spotkania z młodzieżą na nadbrzeżu Barangaroo* (Sydney – 17 lipca 2008), „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 306(2008), nr 9, s. 13-16.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Christus vivit”*, Kraków 2019.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Evangelii gaudium”*, wyd. II, Kraków 2013.
- Franciszek, *Adhortacja apostolska „Gaudete et exultate”*, Kraków 2018.
- Franciszek, *Encyklika „Laudato Si”*, Kraków 2015.
- Gocko J., *Od „Sollicitudo rei socialis” do „Caritas in veritate”. Solidarność kluczem do kwestii społecznej?*, „Roczniki Teologii Moralnej” 59(2012), nr 4, s. 31-43.
- Góźdz K., *Teologia społeczno-polityczna Benedykta XVI w encyklice „Caritas in veritate”*, „Roczniki Teologii Dogmatycznej” 57(2016), t. 2, s. 39-48.
- Hordecki B., *Nauczanie społeczne Benedykta XVI wobec współczesnych problemów globalnych*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 2(2010), s. 81-92.
- Kluz M., *Orędzie o miłości bliźniego w świetle encyklik „Deus caritas est” i „Caritas in veritate” papieża Benedykta XVI*, „Perspectiva” 26(2015), nr 1, s. 78-92.
- Kluz M., *Wymagania miłości w życiu społecznym w świetle encyklik „Deus caritas est” i „Caritas in veritate” papieża Benedykta XVI*, „Studia Nauk Teologicznych PAN” 12(2017), s. 191-210.
- Lubiński D., *Przyczyny rozpadu małżeństwa i rodziny w nauczaniu Benedykta XVI*, „Teologia i Moralność” 16(2014), nr 2, s. 183-200.
- Mariański J., *Permisywizm i relatywizm moralny młodzieży naturalnej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia” 35(2010), s. 97-120.
- Proniewski A., *Promocja rodziny w nauczaniu Benedykta XVI*, „Studia nad Rodziną” 16(2012), nr 1-2, s. 26.
- Przygoda W., *Chrześcijanin świadkiem miłości w świecie. Refleksja pastoralna na podstawie encyklik papieża Benedykta XVI*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 58(2011), t. 3, s. 335-348.

- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*, w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 526-606.
- Warzeszak J., *«Dyktatura» relatywizmu w ujęciu Benedykta XVI*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 24(2011), nr 1, s. 291-322.
- Wysocki A., *Bezinteresowność jako nowa zasada społeczna*, „Warszawskie Studia Teologiczne” 23(2010), nr 2, s. 283-294.